

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО УРЯДУ В 1921-1922 РОКАХ

Податкова політика на кожному окремому історичному етапі для кожного уряду була важливою складовою частиною всієї державної політики. Її ефективне здійснення давало можливість державі отримати необхідні ресурси для внутрішнього і зовнішнього розвитку. На початку 1920-х років для радянського уряду було дуже важливо визначити яким чином проводити податкову політику, щоб мати можливість вивести країну з розрухи. Вивчення дій радянської влади того часу є важливим і для сьогодення.

Раніше над цим питанням працювали С.С. Дібров, В.Г. Зарубін, С.В. Кульчицький, С.П. Мельгунов, Н.М. Мовчан, М.І. Панчук, Б. Переверзев, В.Я. Ревчук, Є.М. Хенкін,

Основний акцент в статті ставиться на визначення основних складових елементів податкової політики на Україні і в Криму в 1921-1922 роках.

Метою даної статті є вивчення дій центральних радянських організацій і Центральної Комісії допомоги голодуючим, які вирішували на початку 1920-х років питання податків. Для цього необхідно визначити роль продовольчого податку, який вводився новою економічною політикою, а також оцінити роль і обсяги додаткових податків на користь голодуючого населення, які встановлювалися в 1921-1922 роках.

Кінець 1920 – початок 1921 років це час, коли політика «воєнного комунізму» досягла свого найвищого піку. Головною складовою цієї політики було продовольче розверстування, яке і призвело до того, що у селян не залишилося не тільки зерна для сіви, але і зерна для їжі, що і стало однією з причин голоду 1921-1923 років. Для полегшення збору продрозверстування на державному рівні проводилися спеціальні заходи – створювалися робочі продовольчі загони, комісії-трійки, завданням яких було забезпечення контролю і перерозподілу продовольства в загальнодержавному масштабі [1, с.305-306].

Незважаючи на всі зусилля у травні 1921 року вдалося зібрати лише 522 тис. пудів зерна. ЦК КП(б)У зобов'язав місцеві органи «приложити сверхчеловеческие усилия для поднятия продзаготовок и выполнения нарядов наркомпрода даже во вред удовлетворению местных потребностей» [2, с. 349].

На межі 1920-1921 років економічна криза набула загрозливих розмірів. Більшовицькі лідери розуміли, що необхідно коректувати курс, який вони проводили, і особливо в справі збирання податків з населення. Відповідні документи почали розроблятися ще в кінці 1920 року. Підсумки в цьому питанні підвів X з'їзд РКП(б), який проходив в березні 1921 року. 15 березня Президія ВЦВК видала постанову про заміну розверстування як засобу державних заготовок продовольства, сировини і фуражу, натуральним податком: «Для обеспечения правильного и спокойного ведения хозяйства на основании более свободного распоряжения земледельцев своими хозяйственными ресурсами, для укрепления крестьянского хозяйства и развития его производительности, а также в целях точного установления падающих на земледельцев государственных обязательств, разверстка как способ государственных заготовок продовольствия, сырья и фуража, заменяется натуральным налогом. Этот налог должен быть меньше налагавшегося до сих пор путем разверстки» [3, л.10]. Новий податок повинен був дати селянам можливість використовувати надлишки, які залишилися після його сплати, для обміну на інші необхідні продукти і товари, а також для інших цілей на свій розсуд. Податок оголошувався задалегідь і становив 5% від всього урожаю (податок повинен був покрити найнеобхідніші потреби армії, міського робочого і неземлеробського населення). Для господарств середняків, незаможних, міських робітників податок миг бути знижений. Господарі, що розширювали площу засіву і господарства, збільшували продуктивність, отримували пільги при виконанні податку. Скасовувалася кругова порука, зобов'язання покладалися на кожного окремо узятю виробника [3, л.31]. Окрім натурального податку необхідно було сплачувати різні грошові податки (гужовий, паливний, подвірно-майновий і т.д.)

Пленум ЦК КП(б)У під головуванням В.Молотова, який пройшов в лютому 1921 року, прийняв постанову про недоцільність для України заміни продрозверстування продподатком [4, с.70-71]. 21 березня 1921 року Всеукраїнський ЦВК все ж прийняв декрет про продподаток. 29 березня Раднарком УРСР видав декрет про розмір і норми продподатку. Згідно з ним закон про продрозверстування з урожаю 1920 року залишався в силі, тільки знижувався на 20% [5, с.4].

Обговоривши постанову X з'їзду партії про заміну продрозверстування натуральним податком, обласний комітет РКП і Кримський революційний комітет (Кримревком) постановили: «В виду тяжелого продовольственного положения Крыма реализовать полностью объявленную Крымпродкомом разверстку и только с наступлением нового урожая приступить к введению натурального налога», тобто як і в Україні в Криму введення продподатку планувалося лише з нового урожаю [3, л.56]. Населенню оголошувалося, що лише після виконання продрозверстування будуть зняті всі пов'язані з ним обмеження. В цілях забезпечення виконання розверстування Ревком визнав можливим знизити всі норми на кормові хліби, ячмінь і овес на 30%–40%.

Невиконання продовольчих поставок окремими селянами каралося штрафом в 1/5–1/10 розміру податку, відправкою на примусові роботи на один місяць або позбавляти свободи з конфіскацією майна [6, с.42]. Для того, щоб зломити опір селян для збору продподатку використовували спеціальні частини Червоної армії. З цього приводу «Канадійський українець» в статті «Криваві жнива на Україні» пише: «Хлібна кампанія вимагає на Україні багато жертв. Більшовики сконцентрували на Україні 20 дивізій кавалерії і наміряють примусити силою українських селян до видання збіжжя. В сій цілі мобілізовано весь рухомий склад залізниць і скріплено варту на залізничних лініях» [7, с.86].

Введення нової економічної політики (непу) стимулювало селянське виробництво. Але введення непу співпало з початком голоду. З метою знаходження нових засобів для допомоги голодуючим були встановлені додаткові податки. Кримська Економічна Народа (ЕКОНА) на своєму засіданні 28 грудня 1921 року затвердила деякі збори. За угодою Кримської спілки з Кримською Центральною Комісією допомоги голодуючим (Крим ЦКДопомгол) всі товарні операції Кримсоюзу і його місцевих органів оподатковувалися 1% збором з обороту (виплачувати цей збір можна було як грошима, так і натурою). По-друге збільшувалися процентні нарахування, що стягувалися при складанні угод Кримзовнішторгу з державними установами і кооперативними організаціями (3% вартості угоди). Також встановлювалася надбавка на вартість трамвайного квитка у розмірі 250 карбованців за квиток і надбавка на зрівняльний промисловий збір у розмірі 0,5% з торгово-промислових підприємств.

За угодою Крим ЦКДопомгол з Кримкомунгоспом встановлювався збір з націоналізованих будинків, повернутих колишнім власникам; додатково оподатковували квитки на видовища і розваги, платну кореспонденцію. Також під оподаткування підпадали договори при здачі приміщень з торгів, у розмірі 1% з суми орендної плати, встановленої на торгах [8, л.13].

31 грудня 1921 року відбулося засідання Комісії з визначення податків на користь голодуючих, на якому були встановлені наступні збори. Нарховувалося 2% з орендної плати на приміщення, що були здані в оренду і на ті приміщення, що були раніше здані Комухозом під торгівлю. Встановлювалися поштово-телеграфні податки – 50% вартості з всіх видів платних відправлень, 2 тис. карбованців з кожної приватної телеграми, 50% вартості доплати з кожного прибулого листа. Додатково нараховувалося 5% на вартість кожного квитка до збору з театрів і розважальних видовищ [8, л.14]. Крім цього на користь Крим ЦКДопомголу відраховували 50% від чистого прибутку аукціонів, що проводилися на користь голодуючих і надбавки у розмірі 5% з сум, що підлягали внеску у вигляді судових мит [9, л.113].

По Народному Комісаріату землеробства Кримським Раднаркомом було видано наступну постанову – за орендне користування садовими ділянками і виноградниками встановлювався одноразовий податок (в залежності від розміру ділянки від 250 тис. до 15 млн. карбованців). З власників що мали дозвіл на користування дрібними садовими ділянками до 5 десятини, стягувався податок 100 тис. карбованців з осіб, що купували через Окрземвідділи коней, стягували 5% від вартості кожного коня [10, л.14].

У 1922 році знов були запроваджені нові податки на користь голодуючих. У березні 1922 року ЦВК і Раднарком Кримської РСР постановили у зв'язку з голодом, що збільшується і приймає в Криму загрозливі розміри, з 15 березня 1922 року ввести на всій території півострова надзвичайне щомісячне прогресивне обкладення на користь голодуючих всіх власників торгових, промислових і розважальних закладів як приватних і кооперативних, так і державних, переведених на принципи самоокуповування. Даний податок вводився з таким розрахунком, що кожен власник підприємства зобов'язаний був щомісячно вносити на користь голодуючих певну кількість дитячого пайка, залежно від щомісячного валового обороту його підприємства не пізніше 27 числа кожного місяця. При простроченні власник обкладався пенею: не більше 5 днів – 20% суми податку; понад 5 днів – в сумі 100 млн. [8, л.94].

Були встановлені також податки на користь голодуючих з вантажів, що провозяться, по залізничних і водних коліях. Місцеві і окружні Комдопомголи стягували до фонду допомоги голодуючим Криму натуральний податок з вантажів кооперативних і державних промислових підприємств, що знаходяться на приватно-господарському розрахунку 5% і з приватних підприємств, – 10%. Окрім цього 5% обкладенню підлягали ті кооперативні вантажі, які поступали в розподіл між членами кооперативу, якщо ж частина вантажу виходила на ринок або приватним особам, Комдопомголи могли зняти з них ще 5%. З товарів, що швидко псувалися збір натурою замінювався на грошовий збір. Від оплати звільнялися: вантажі, прибулі на адресу державних установ, Комдопомголів, ті, які вже сплатили натуральні відрахування в одному з міст Криму; речі домашнього побуту, вантажі, що прибули з-за кордону і вже сплатили ввізне мито; товари і продукти першої необхідності, що провозяться пасажирями в багажі не більше двох пудів на одну людину [9, л.12].

Багато профспілок також відраховували з свого місячного заробітку встановлений відсоток на користь голодуючих. Крім цього вони влаштовували спеціальні тижневики і брали на утримання голодуючих дітей [10, л.15].

З рештою податки ЦК Допомголу досягли надмірних розмірів, що загрожувало самому існуванню ринку. 1 червня 1922 року ЦВК і РНК Криму видали постанову, яка врегулювала найважливіші збори на користь голодуючих з експортних і імпорتنих вантажів і торгівлі (збір з вантажів був знижений до 2%, податки ЦК Допомголу були приведені до того розміру, який за умови тимчасового застосування міг бути визнаний допустимим без особливої шкоди для місцевого ринку) [11, л.37].

ДО БІОГРАФІЇ ПОЛЬСЬКОГО МАНДРІВНИКА КАРЛА КАЧКОВСЬКОГО

Наприкінці 1922 року Декретом ВЦВК СРСР від 11 листопада був введений загальногромадянський податок. Податок вводився для надання допомоги голодуючим, для боротьби з епідеміями, для поліпшення життя дітей, що перебували на державному утриманні. Податок стягувався зі всіх чоловіків від 17 до 60 років і зі всіх жінок від 17 до 55 років. Від податку звільнялися червоноармійці і міліція, що перебували на дійовій службі; учні державних установ; особи, які перебували на соціальному забезпеченні; жінки, що мали під своєю опікою дітей до 14 років або інших непрацездатних членів сім'ї, якщо вони самостійно вели господарство, а також домогосподарки, які обслуговували сім'ю з 5 і більше чоловік. У місцевостях, визнаних в 1921-1922 роках неврожайними і що обслуговувалися Центральною Комісією допомоги голодуючим населення сільської місцевості також звільнялося від податку [12, л.1]

Всі суми податків, що надходили по Криму, зараховувалися: в рахунок ЦКДопомголу – 50%; у держдоходи по кошторису Народного Комісаріату охорони здоров'я – 50% [11, л.36].

Основні і додаткові податки в 1921-1922 роках дали можливість голодуючому населенню отримати допомогу на те, що пережити голод і почати відновлювати своє господарство.

Джерела і література:

1. Декреты Советской власти. Т. IX. Июнь – июль 1920 г. – М., Госполитиздат. – 1978.
2. Політична історія України. XX століття. У 6-ти тт.. Редкол.: І.Ф.Курас (голова) та ін. – К. – Генеза. Т.3. Утвердження радянського ладу в Україні (1921-1938) / Кер. С.В.Кульчицький. – 2003.
3. Государственный архив Автономной Республики Крым (ГААРК). – Ф. Р – 1888, оп. 1, д.№ 201.
4. Панчук М.И., Дибров С.С. 20-30-е: документы, факты, свидетельства. // Коммунист Украины. – 1990. - №4.
5. Кульчицкий С.В. Между двумя войнами. // Украинский исторический журнал. – 1991. - №2.
6. Мовчан Н.М. Голод 1921-1923 гг. на Украине. // Украинский исторический журнал. – 1990. - №10.
7. Сербин Р. Голод 1921-1923 и украинская пресса в Канаде. Украинско-канадский исследовательско-документационный центр. Институт украинской археографии Академии наук Украины. К., 1992.
8. ГААРК – Ф. Р – 151, оп. 1, д.№ 9.
9. ГААРК – Ф. Р – 151, оп. 1, д.№ 23.
10. ГААРК – Ф. Р – 1932, оп.1, д. №12.
11. ГААРК – Ф. Р – 1932, оп. 1, д.№ 84.
12. ГААРК – Ф. Р – 1188, оп. 3, д.№ 231.
13. ГААРК – Ф. Р – 1, оп. 1, д.№ 59.
14. Переверзев Б. 20 миллионов. Заметки о демографическом развитии в СССР в 1918-1939 гг. // Молодая гвардия. – 1989. - №7.

Громенко С.В.

УДК 930.1 + [94 (477.75) : 910.4 (=162.1) „17/19”]

ДО БІОГРАФІЇ ПОЛЬСЬКОГО МАНДРІВНИКА КАРЛА КАЧКОВСЬКОГО

Важливим корпусом джерел, що містять відомості про найважливіші сторінки історії Криму, і що, на жаль, недостатньо наразі використовуються джерелознавцями, є щоденники і записки мандрівників, спогади вояжерів та путівники. Своєї цінності ці твори не втратили й дотепер [1, с. 62–63]. І якщо вітчизняним «туристам» пощастило – більшість їхніх нотаток було видано за життя й перевидано зараз – то праці багатьох іноземних мандрівників до сьогодні залишаються своєрідною terra incognita. Це прикро, адже в більшості з них міститься вельми цікава інформація щодо тогочасної культури, або навіть зовсім унікальні описи пам'яток минулого, особливо тих, що донині не збереглися. Вивчення описів подорожей іноземців безумовно збагатить як історичну науку в цілому, так і краєзнавство окремих регіонів зокрема.

Одним із забутих мандрівників, який залишив по собі опис побуту і традицій побачених ним народів та пам'яток історії Криму, і чия кримознавча спадщина, а надто – біографія, довгий час залишалася поза увагою українських дослідників, був поляк Карл Качковський. На сьогоднішній день окремі сторінки щоденника мандрівника видано в Криму, проте комплексної біографії К. Качковського у вітчизняній історіографії немає.

Усі матеріали, що мають відношення до імені Карла Качковського, ми розділяємо на дві групи: до першої входять роботи, присвячені йому як лікареві, до другої – ті, що описують біографію К. Качковського як мандрівника, військового та громадського діяча. Всі вітчизняні праці, за виключенням однієї, належать до другої групи.

Вітчизняна дореволюційна історіографія представлена лише двома роботами: невеликою заміткою в збірнику «Русские врачи-писатели» [2, с. 169–170], та статтею у Російському біографічному словнику [3,